

رولێ زانایین کورد ل حهره‌مپن پیروز د پهرتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) یا السخاوی (م: 902مش/1497ز)دا

زیمار خالد حامد

به‌شی میژوو، کولیژا زانستین مروقیه‌تی، زانکویا دهوک، ههریما کوردستان-عیراق

((میژووویا وه‌گرتننا فه‌کولینی: 25 چریا ئیکئی، 2023، میژووویا ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرین: 19 کانونا ئیکئی، 2023))

پوخته

ئه‌ف فه‌کۆلینه ل ژیر ناف و نیشانین (رولێ زانایین کورد ل حهره‌مپن پیروز د پهرتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) یا (السخاوی م: 902مش/1497ز)دا، کورد ژوان نه‌ته‌وان بوو یین شیاییین رولکێ گرنگ و به‌رچاف د میژووویا ئیسلامیدا و ل سه‌رده‌مپن جیا‌وازا دیتین و پهرتوکین تایه‌ت ب ژیاناما که‌سان (التراجم) فه‌باشترین گروشن ل سه‌ر فی چه‌ندی، چونکو به‌حسی گه‌له‌ک ژ زانا و که‌سانین کورد کرینه شیایینه شوین تبلیین خو دبواریین جیا‌وازا به‌یلن.

میژوونقیس و فه‌ره‌نگی (السخاوی) ژ که‌سانین کو د پهرتوکا خودا گه‌له‌ک ئاماژه ب زانایین کورد دای ل ههمی جیهانا ئیسلامی مینا وه‌لاتی عیراقی و شامی و مسری و حیزای ... به‌لی ئه‌م د فی فه‌کولینیدا دی ته‌که‌زیی ئیخینه ل سه‌ر زانایین کوردین ل حهره‌مپن پیروز ژ به‌رکو تا نوکه چ فه‌که‌له‌را و شاره‌زاییین میژوووی گرنگی ب فان نه‌دایه هه‌رچه‌نده ژمارا وان د زورن و روله‌کی دیار و روون دبواری ئاینی و زانستی و جفاکی و شارستانیدا هه‌بوو. پهرتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) پهرتوکه‌کا فه‌ره‌نگیا ژ گرنگترین و به‌رفه‌ترین ژیده‌ریین ئیسلامیه د چه‌رخین ناخیندا کو به‌حس زانا و دادوهر و هوزانقان و میرو ده‌سته‌ه‌لاتاریین... چه‌رخ (9مش/15ز) کرییه، گرنگا پهرتوکێ ژ دوو لایه‌نا فه‌ده‌رکه‌هیت ژ لایه‌کی فه‌به‌حسی ژماره‌کا ئیکجار زور یا زانایین کورد کرییه، و ژ لایه‌کی دیفه‌ پتریا وان که‌سانین (السخاوی) به‌حسی وانکری وی بخۆ یین دیتین و جافیکه‌فتن دگه‌ل کرییه هوسا ئه‌ف پهرتووکه وه‌کو به‌لگه‌نامه‌کیا ده‌گمه‌ن لی ده‌یت .

په‌قیین سه‌ره‌کی: زانایین کورد، ژیاننامه، حهره‌مپن پیروز، السخاوی، الضوء اللامع.

پیشه‌ک

وان درنده دگه‌ل سوتن خرابکرن و تالانکرنا هه‌ر ده‌قه‌ره‌کا وان دگرت ئه‌فه بوو هه‌کار ئابوری فان ده‌قهران ژی تیکجیت، و هه‌ردیسان ژ به‌ر چه‌ندیین هه‌کار و پالده‌ریین دی زانا و که‌سانین کورد ده‌به‌ده‌ر و کوچکر بوون. زانایین کورد ل حهره‌مپن پیروز شیایینه روله‌کی به‌رچاف بیین ب تایه‌ت دبواری ئاینی و زانستیدا کو شیایینه چه‌ندیین پوستین گرنگ ژ مینا گوتارخوینی و پیش نقیژی و بانگ هه‌لدیرو دادوهری ... وه‌ر بگرن ژیده‌باری رولێ زانستی وه‌کو گوتنا وانا و زنجیریین زانستی ل حهره‌مپن پیروز.

حهره‌مپن پیروز ل وه‌لاتی حیزای ژ وان جهان بوو ژماره‌یه‌کا نه‌یا کیم یا کوردا چووینی و لی ئاکنجیبووون ب تایه‌تی پستی چه‌رخ (5مش/11ز) ژ به‌ر گه‌له‌ک هه‌کاران ژ وان هه‌کارین ئاینی ژ به‌ر گرنگی و پیروزی حهره‌مپن پیروز. هه‌م ژ به‌ر منه‌ره‌کا زانستی یا دیار بوو دوی ده‌میدا و زانا و داخا‌زه‌ریین زانین ژ هه‌می جیهانا ئیسلامی قه‌ست دکر، هه‌م ژ به‌ر کاودانین سیاسی و کارگیری یین نه‌خوش ده‌قه‌ریین وان تیدا دبواریین ب تایه‌ت پستی هیرشین مه‌غولا و توندرووی و سه‌ره‌ده‌ریا

• گرنگیا بابته تی:

گرنگیا بابته تی دوی چه ندیی دایه کو راسته و خو رولئ زانایین کورد ل حهره مین پیروز بدینه دیار کرین یین کو زیده باری رولئ وانا یی زور به لئ بهری نوکه بشیوه یکی زانستی و ئە کادیمی و تیرو ته سه لی نه هاتییه هه کولین کرن، له ورا دقئ هه کولینیدا به حسئ ل هه ره که سکی کورد هاتییه کرن کو میژوو نقیس (السخاوی) دایه دیار کرن کو چوو یه مه که هئ یا مه دینئ و ئانکجیوو یه و روله کئ ئاینی یا زانستی هه بیت چونکو چوونا وان بۆ وه لاتی حیجازی مانا وان خو گونجاندا وان دگه ل کاودن و ژیا نا وانا جفاکی یا گرنگه، هه ره دیسان گرنگیا بابته تی نه وه کو بابته کی نوی ل میژوو یا کوردی ل سه رده مئ ئیسلامیدا بهینه زیده کرن.

• ئارمانجا هه کولینی:

ئارمانجا مه ژ قئ هه کولینئ تشک و رونا هی بخیینه ل سه ر رولئ زانایین کورد ژ زه لام و ژنان ل حهره مین پیروز، چونکو ژبلی زه لامان ژنا کورد ژئ شیاییه رولئ خو بینیت و چوو یه حیجازئ و ئانکجیوو یه، هه ره دیسان مه دقیت دیار که یین کو کوردا نه بیتنی ل وه لاتین شامئ و مسرئ رولئ خو دیتییه به لکو ل مه که هئ و مه دینئ ژئ روله کئ گرنگ هه بوویه به لئ نه بوویه جهئ گرنگ پیدانا چ هه کوله را.

ده رباره ی ریبازا دقئ هه کولیندا مه بکار ئینای نه م لدویف ریبازا میژوو یی شروه کاریی چووین.

ئه ف هه کولینه ب سروشتئ خو ل سه ر سئ ته وه ران دابه ش بوویه هه ره ته وه رک چه ندیین بابته تان بخو ه هه دگریت، ته وه رئ ئیکئ: په رتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) ته وه رئ دووئ: ژیده ریین (السخاوی) پیزانین ژئ وه رگرتین: -. ته وه رئ سیی رولئ زانایین کورد ل حهره مین پیروز د په رتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) به حسئ رولئ زانایین کورد ل حهره مین پیروز هاتییه کرن کو تیدا پتر ته که زی ل سه ر رولئ وان یئ ئاینی و زانستی هاتییه کرن.

ل دوماهییک یدا هه ژیی ئاماژه پیدانیه، کو نه ف هه کولینه یابئ کیماسی نینه چونکو ژ به ره مئ مروفا نه و چ تشتی مروفا یی تمام و نموونه نینه، تمامی بتنی بۆ خودای مه زن و دلوفانه.

ته وه رئ ئیکئ: په رتوکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع)

(التاسع)

ئه ف په رتوو که دهیت دانان مه زنتریین به ره مئ السخاوی⁽¹⁾. ل پشت خو هیلا، چونکو فه ره نه گه کا مه زنه کو تیدا به حسئ ژیا نانا ما (12) هزار که ساتین چه رخئ (9مش/15ز) کر ییه، گه له ک ژ فان که ساتیا ل چه رخئ (8مش/14ز) ژ دایک بووینه و ل چه رخئ (9مش/15ز) ژیا یینه و ل چه رخئ (10مش/16ز) مر یینه، له ورا نه م دشین بیژین به حسئ که ساتین هه ره سئ چه رخان کر یینه د قئ په رتوو کی دا.

ئه ف په رتوو که وه کو تمامیه بۆ په رتوو کا ابن حجر العسقلانی (773-852مش / 1371-1449ز) چونکو (السخاوی) بخۆ دبیزیت: ((و هو مع کتاب شیخنا و ما استدرکتہ علیہ فی القرن الثامن من تفویت أحد من أعيان القرنین فیما أرجو نفعنی الله به و المسلمین))⁽²⁾.

د په رتوو کیدا هاتییه کو به حسئ که سانین چه رخئ (9مش/15ز) هاتییه کرن هندی وی زانین کو ده ستیکا وی ژ سالا (801مش/1398ز) ده ستید که ت، تیدا به حسئ زانا، و دادوهر، و که سانین چاک، و چیروک نقیس، و نه دیب، و هوزانقان، و خه لیفه و شاهی و میر و وه زیر و خودان پوستین جیاواز تیدا هاتییه کرن ل مسر و شامئ و حیجاز و یه من یا رومی یا هندی بیت ل روژه لاتی یان روژئا قایی، و به حسئ چه ندین که سین (أهل الذمة) ژئ تیدا هاتییه کرن⁽³⁾.

گرنگیا قئ په رتوو کئ د پتر ژ لایه کیدا دیار دبیت ژ وان پشت به ستنا (السخاوی) ب ژماره کا زور یا ژیده ران ده مئ نقیسینا قئ په رتوو کی دگه ل جورا و جوریا فان ژیده ران، ژ لایه کی دیفه تشت ئه ف په رتوو که گرنگ کری ژمارا زور یا وان که سانین به حس کری ئو پتریا وان که سان وی بخۆ دیتییه له ورا ئه ف په رتوو کی وه کو به لگه نامه کا گرنگ و دگمه ن لئ هاتییه و گه ریانیین (السخاوی) زور هاریکاریا وی کر ییه د قئ بابته تیدا و بابته تی وی ژئ زه نگیین تر لئ کر ییه⁽⁴⁾.

ئه ف په رتوو که بۆ جارا ئیکئ ل سالا (1353مش/1934ز) ژ وه شان دین چا پخانا (القدس) ل

تعجب من احاطته بذلك و اسعة دائرة في الاطلاع على احوال الناس...))⁽¹⁰⁾.

(السخاوي) دنیشانانا ژياناما تاکه که ساندا ل دویف ئیک شیواز ناچیت هنده ک ژ وان بدریژاها به حسنی وانا دکه ت بو نموونه ده من به حسنی خو دکه ت نزیکی (30) لاپه راندا به حسنی ژيانا خو کریه ب تیروته سه لی به حس دکه ت⁽¹¹⁾. به لی هنده کین دی گله ک بکورتی ته نانه ت ناخی وان بتنی دئینیت وه کو (محمد بن ابراهیم الکردي ثم المکی م:؟؟)⁽¹²⁾ کو بتنی ناخی وی دی دریزه کیدا ده ته نیاسین⁽¹³⁾. یانژی ده من به حسنی (السیوطی م: 911مش / 1505ز) بتنی د چهند لاپه رین کیمدا کو نابورن ژ پینچ لاپه ران ده ته نیاسین⁽¹⁴⁾.

گله ک جهاندا دخی پهرتووکیدا (السخاوي) هوزان و ناما و دانوستاندن و گه نکه شا... بکار دئینیت ئانکو مه ره ما مه شیوازی نه ده بن تیکه لی میژوووی دکه ت⁽¹⁵⁾.

پتیریا جارا (السخاوي) ژیدهری پیزانین ژی وه رگرتی ده ته دیار کرن و ئاماژه پی ده ت،⁽¹⁶⁾ به لی ژ به رکو (السخاوي) فه رمووده ناس بوو ب پله ئیک له ورا شیوازی فه رمووده ناسال سه ری زال بوو ل ده من نقیسینا پهرتووکا (الضوء اللامع) و به رده وام هشیاریوو (السند و الروایة)⁽¹⁷⁾ پیکه گریدای بکار ئیناییه بتنی د هنده ک جهین کیمدا نه بیت پی گیری پینه کریه، هنده ک جهان ژی ناخی وی که سی نه گوته یی پیزانین ژی وه رگرتین به لی دبیژیت: ((حدثني بذلك غیر واحد من طلبته))⁽¹⁸⁾ و (قال لي بعض الطلبة)⁽¹⁹⁾، (حكي لي بعض أهل تلك النواحي)⁽²⁰⁾ نه ف شیوازه بکار ئینان بو ساناهی کرنا (سندی) و ئینانا پیزانین که سایه تی ژی وه ردگرتن.

(السخاوي) د (الضوء اللامع) دا هه تا راده په کی زور یی بابه تی بوو ده من پیزانین فه دگوه استن، چونکو به س به حسنی باشین یان پلین زانستی یا په سن و ستایشی وان بتنی ناکه ت، به لکو چه ندیین جارا به حسنی نه باشی و خرابیین وان که سان ژی کریینه له ورا چه ندین جارا دبینی ده من ئاخفتنا خو ل سه ر هنده ک که سان بدوماهییک دئینیت ب په یقین (عفا الله عنه)⁽²¹⁾.

چه ندیین جهاندا بوو مه دیاردبیت کا (السخاوي) چه وا پیزانین گوه لیبووویه وه سا فه گوه استیه بی کو ل

قاهیره، پشتی هنگی چار چاپیین دی ده رکه فتینه، هه تا راده په کی مه زن یان نه م دشین بیژین نه ف هه ر چار چاپ چ جیاوازی دگه ل ئیک نه بوو، و چونکو چ جیاوازی هوسا نه بوو چ جیاوازی نه بوو کا پالپشتی ل سه ر کیشکی بکه ین، له ورا دخی فه کولینیدا نه م دی پالپشتی ل سه ر چاپا (دار الجیل، بیروت، یاسالا 1992ز) که ین.

ده رباره ی ناخی پهرتووکی د هنده ک ژیدهراندا بناخی (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) دهیت⁽⁵⁾، و د هنده کین دبییدا بناخی (الضوء اللامع في أعيان القرن التاسع)⁽⁶⁾. به لی هه ر چه وا بیت نه ف جیاوازییا دناقاندنا چ ژ بهایی پهرتووکی کیم ناکه ت.

نه ف پهرتووکه ژ (12) به رگا پیک دهیت ژ سال (801مش / 1399ز) ده ست پیدکته تا سال (900مش / 1494ز) به حس دکه ت، ده رباره ی ژياناما خو (السخاوي) تا سال (897-898مش / 1491-1492ز) به حس دکه ت⁽⁷⁾.

(السخاوي) ئاماژه ب نه گه ری نقیسینا فی پهرتووکی دایه ده من دبیژیت: ((هذا كتاب من أهم ما به يعتني جمعت فيه من عملته من أهل هذا القرن الذي اوله سنة إحدى و ثمانمائة))⁽⁸⁾.

دخی پهرتووکیدا (السخاوي) ژياناما که سان بشیوازی ریزبه ندی دانینه ل دویف ریزبه ندیا (الف باء) عه ره بی ریکه سستینه، به ری وی و پشتی ویژی چه ندین که سان نه ف شیوازه بکار ئینابوو چونکو شیوازه کی ده ربیرینا میژووویه⁽⁹⁾. فی شیوازی باشی و خرابیین خو یین هه بن ژ نه باشین وی پیشکه فتنا و زنجیره یا ده می یا وه ختی گله ک روون و دیار نینه تیدا و تا راده یکی تیکچوویه له ورا ئالوزیه ک ل ده ف خوانده فانی دروست دبیت، چونکو کاودان دهین بریین دناف ژياناما که ساندا چونکو نه ل دویف ریزبه ندیا ده مییه و سالانه.

ده رباره ی ریک و شیوازی (السخاوي) میژووونقیس (الشوکاني) دبیژیت: ((.. ترجم فيه اهل الديار الاسلامية و سرد في ترجمة كل احد محفوظاته و مقرواته و شیوخه و مصنفاته و أحواله و موالده و وفاته على نمط حسن اسلوب لطيف ينهر له من لديه معرفة بهذه الشأن و

هر دهر باره یی بابه تی ره خنی ل دهف وی هندهک جارا دی بیینی پیزانین یا گوتی و ئاماژه یی ب ژیدهری ژی دت کا ژکی وهرگرتیه به لئ ئه و بخؤ ژی بوچوونا خو دبیزیت و بسره یا دی دئخیت و پیزاننن راست دکهت فه ل دویف بوچوونا خو بتاییه تی ل سهر ناغین که سان⁽²⁸⁾.

ژ شیوازیین دی بیین که (السخاوی) بکارئینان و دهیته تییینکرن د چهندیین جهاندا ریواپه ته کی بسره یا دی دئخیت، ئانکو بو ههر بابه ته کی پتر ژ بوچوونه کی هه بییت ئه و ئیک ژ وان بسره دئخیت، د فی شیوازییدا پتریا جارا ئاماژه یی ب ژیدهری نادهت بتنی دبیزیت (قیل) دبیت لقیروی مه ره ما وی دا گه له ک دریژی نه که قیته د بابه تیدا⁽²⁹⁾.

ژ کارین دی یین کو ب باشی بو (السخاوی) دهیت هژمارتن د فی پهرتووکیدا گه له ک جارا دی بیینی پیکول دکهت ئه و ناف یا سالین ژ دایک بوونا یا مرن یا ههر پیزانینه کا دی ب شاشی گوتبییت لجهه کی دی د فی پهرتووکا خودا ئاماژه یی دبیت راست دکهت فه⁽³⁰⁾.

و پتریا جاران به حسنی شیخ و ماموستا و قوتابی و هه تا مزهه بیین وان که سان کرییه یین به حسنی ژیاناما وان دکهت، هه تا چهندین جارا به حسنی هوزیین وانژی دکهت و هه که هوزه کا نه یا ناقدرییت ئه و بخو دیاردکته کا بو کیری دزفریت و ژکیه بو نموونه دهمن به حسنی (یوسف بن بابا بن عمر بن محمود بن رستم بن الجمال الکدوانی م: 899مش/1493ز) ئه و بخو دبیزیت (الکدوانی بضم الکاف ثم دال مهملة نسبة لقبيلة من الاكراد)⁽³¹⁾.

به رگی یازدی ژ فی پهرتووکی تاییه ته ب (الکنی و الأنساب و الألقاب) و ههروه سا ههر دفی به رگیدا به حسنی گه له ک جهی و دهقهران دکهت و دیاردکته کا دکهقنه کیقه بو نموونه دهمن به حسنی باژیرکی (سخا) دکهت⁽³²⁾، راستی گرنگیا فی به رگی گه له که چونکو گه له ک که سا و پاشناف و نه ژاد وان جهین گومان ل سهر دفی به رگیدا پترل سهر دراوستیت و روون دکهت.

به رگی دوازدی یین تاییه ته ب ژیاناما ژنک و ئافره تان فه کو تیدا به حسنی نیزیکی (1172) ژنکا ل سهرانسهری جیهانا ئیسلامی کرینه، براستی یت هاتین ژماره کرن راستی (1075) به لئ دناقدا ژی به حسنی چهندین دی

دویف بچیت کا چهند راستن، بو نموونه دهمن به حسنی (أحمد بن ابراهیم الکردی م:؟؟) دهمن به حسنی فی که سی دکهت دبیزیت هاتوو گه نه هبارکرن بدزینا چهندیین تشتا ژ به ندهری حه به ش، هوسا فه دگوهیزیت بی کؤ ل دویف راستیا بابه تی بچیت یا پتر پیزانینا بدهت دیارکرن⁽²²⁾، به لئ ئه فه نه راما نا وی چهندییه کو وی دقیت فان که سان کیمکهت و کارین خراب بده ته پال وان به لئ کا چه وا گو هلیووویه و هه سا فه گو هاستیه بی کؤ پترل دویف راستی بچیت.

ههر که سه کی به حسنی وی کری ناف و ناسناف دگه ل پله و کاریین و بیین ئایینی و زانستی دت دیارکرن دگه ل به ره مه یین وی نه خاسمه هه که که سه کی ناقدرییت یا هه فچه رخی وی بیت پترل سهر دراوستیت، (السخاوی) پیکولکرییه کو نه ژاد و هوز و جهن ره سه ن یی وان که سان دیارکته یین به حسنی ژیاناما وان دکهت، چهندین جارا جهن لئ ژدایک بووین دیارکرییه به لئ ل هندهک جهان ژی بتنی دیاردکته کا بیی ژکیه بی کؤ پتر پیزانینان بییزیت⁽²³⁾، بو نموونه دهمن به حسنی (ابراهیم الهندی الحنفی شیخ م:؟؟) دکهت دبیزیت: ((و أجوز ان يكون الکردی فالله أعلم)) دهته دیارکرن کؤ دبیت کورد بیت به لئ بیکو دوپات کهت یا پتر پیزانینان ل سهر دیارکته ته نانهت خو سالا مرنا ویژی نه گوتییه⁽²⁴⁾، ههر دیسان دهمن به حسنی (أحمد بن مبارك بن رمیثة بن أبي نمي الحسني المكي و يعرف بالهذباني نسبة إلى امير الحج م: 820مش/1417ز) ئه و بخو دبیزیت ب هه زبانی دهیته نیاسین به لئ دهه مان وهخت دا دبیزیت: ((وما حققت لمانا)) ئانکو وهکو گومانه کی تیداییه⁽²⁵⁾.

چهندیین جارا (السخاوی) دفی پهرتووکیدا شیوازی ره خنی بکارئناپه فیجا چ باشی یا خرابی⁽²⁶⁾، وهکو نموونه دهمن به حسنی ژیاناما ئیمام السیوطی (م: 911مش/1505ز) دکهت ژ به رکو ناکوکی دنافهرا واندا هه بوو له ورا گه له ک نه وه بی و زیده روهی و ئاخفتنین نه جان ده ته پال وی، چونکو هه که فان پیزانینان (السخاوی) گوتین به راورد بکه یین دگه ل چهندیین که سین دی کو به حسنی (السیوطی) کرییه گه له ک به روفاژی و بیینه یا وی گوتی⁽²⁷⁾.

سئ جاران بکارئیناییه و ئاماژه پیداییه به لئ دهه مان ده مدها هنده کین ژقان ژیده ران نیزیکی هزار دهقا ژی وه رگرتینه.

هوسا ئەم دشین قان ژیده رین نفیسی ژی دابهش بکهین ل سەر گرنگیا وان کا کیشک پتر بکارئیناییه ئو پتر دهق ژی وه رگرتینه، و ئەو ژیده رین ب پله ئیک دهین ژ ژیده رین نفیسی ئانکو پتر ژ هه میان بکارئیناییه ئەو ژی: (ابن حجر العسقلانی) کو پتریا جارا ناف دکهت ب شیخنا و نزیکی هزار دهقان ژی وه رگرتینه⁽³⁵⁾، (المقریزی م: 845مش/1441ز)، نافی پهرتووکا وی و (النجم ابن فهد) م: 885مش/1480ز، نافی پهرتووکا و بجیه و (ابو زکریا الیمنی م: 893مش/1487ز) و پهرتووکا وی (تواریخ الرجال و البسر)⁽³⁶⁾، و (یاقوت الحموی م: 626مش/1228ز) پهرتووکا وی (معجم البلدان) و کو پتریا جارا کاره ساتین سروشتی ژی وه رگرتینه وه کو بیقه له رزا....

ده باره ی وان ژیده رین ب پله دوو دهین ژلای ی پالپشتیا (السخاوی) ل سەر ئەهه نه: (ابن الخطیب الناصري م: 833مش/1429ز نافی پهرتووکا وی (الدر المنتخب في تكملة تاريخ حلب)، و ابن قاضي شهبه م: 851مش/1447ز و پهرتووکا وی (طبقات الشافعية)، و ابن الجزري م: 833مش/1429ز پهرتووکا وی (منجد المقرئين ومرشد الطالبين)، و الفاسي م: 832مش/1428ز و پهرتووکا وی (العقد الثمين بتاريخ بلد الامين)، و العيني م: 855مش/1451ز پهرتووکا وی (عقد الجمان في تاريخ أهل الزمان)، و التقی ابن فهد پهرتووکا وی (إتحاف الوري بأخبار أم القرى)⁽³⁷⁾.

ده باره ی وان ژیده رین ب پله سین دهین کو گه له ک کیم بکارئیناییه ئەو ژی: (ابو الفتوح عبدالقادر م: ؟؟، و پهرتووکا وی (الأنوار الباهرة بفضائل أهل البيت النبوي و الذرية الطاهرة) و البيهقي م: 485مش/1092ز و پهرتووکا وی (السنن الكبرى)، و النووي م: 676مش/1180ز، و بدرالدين الحلبي م: 779مش/1377ز، ابن ابي عذبية م: ؟؟)⁽³⁸⁾.

و هنده ک په يقا بکارئینیت رانا نا وی کو ژ پهرتووکا کی وه رگرتینه وه کو (ذکر، قال) گه له ک قان بکارئینیت وه کو دبیزیت: قال ((... الفاسي...))⁽³⁹⁾، قال

کرینه، ئەف بهرگه فه رهنگ و پهرتووکا کا گرنگه ل سەر ژياناما ژنان ل سهرده من مه مالیکادا و ناف کرییه ب (کتاب معجم النساء)، و بریکا قی بهرگی تاییهت بژنان فه (السخاوی) شیایه وینه یه کی دیار و روون بو بزاف و چالاکین ژنکی د چهرخی (9مش/15ز) بدهت دیارکرن بریکا وان ژيانامین به حسکرین و بابهت و پیزانین زهنگینین ژلای میژووی و شارستانی و رولق وانئ نایینی و زانستی و چقاکی و پشکدارکرنا وان دشارستانییه تا ئیسلامیدا بدهته دیارکرن، د قی بهرگیدا به حسئ ژنکین دهسته لاتدارین مه مالیکا و ژنیین زانا و فه رمووده ناسا... کرینه⁽³³⁾.

به لئ مخابنی فه ژماره یا ژنکین کورد یین ئانجی ل حه ره مین پیروز یین (السخاوی) به حس کرین گه له ک دکیم د قی بهرگیدا، ته نانهت ئەم دشین بیژین که بتلین دهستا دهین هژمارتن، هه ر چه نده ئەم دشین دوپات بکهین کو ژمارا وان پترن ژ وان یین (السخاوی) داینه دیارکرن گروقی مه ژی ل سەر قی ناخفتنی میژونفیس و که سانین هه فچه رخ و بهری یا د چهرخی (9مش/15ز) پتر دیارکرینه ژ مینا وان (الفاسی م: 832مش/1428ز) ل پهرتووکا وی (العقد الثمين) بحسئ ژماره کا زور یا ژنکین کورد یین ئانجی حه ره مین پیروز کریه⁽³⁴⁾.

ته وه ری دووی: ژیده رین (السخاوی) پیزانین ژی وه رگرتین

د پهرتووکا (الضوء اللامع) دا ئەوی پالپشتی ل سەر چه ندین ژیده رین جورا جورا کرینه و ئەو بخو ئاماژه یی بقان ژیده ران ددهت د پیشه کیا قی پهرتووکیدا.

ئەم دشین ژیده رین وی بکهین دوو بهش:

ئیک: ژیده رین نفیسی وه کو پهرتووک و نامه و هوزان... ئەف به شه هه ر پهرتووکا یا ژیده ره کی دی نفیسی کو (السخاوی) ئاماژه ی پیدابیت لده من وه رگرتنا پیزانیا یین تاییهت بژياناما وان که سان فه یین به حس کری. ئەف ژیده ره ب پله ئیک هاتینه بکارئینان ئانکو پتر ژ ژیده رین که سایه تی، دگه ل قی چه ندیدا هنده ک ژقان ژیده رین نفیسی پتر بکارئیناییه و پتر پالپشتی ل سەر کریه ژ هنده کین دی، وه کو هنده ک ژقان ژیده ران بتنی دوو یا

فه گوهاستبن و نهف جوره ژیده ره دهیت دانان گرنگترین ژیده رین پهرتووکا (الضوء اللامع) چونکو (السخاوي) چافیکه فتن دگهل ژماره یه کا زور یا وان که سان کریبه یین به حسی وان کری و هوسا نهف تشنه ژی بو زیره کی و شاره زایا ویا که سایه تی دزقریت و گریان و گهشتین و یین زور هاریکاربوون کو زور چافیکه فتنین وی د زور بن، نهف دشین بیژین نهف چهندا (السخاوي) بخو دیتی و نقیسی گرنگیا پهرتووکئ زیده تر لئ کریه.

هر ژ فی جوره ژیده ران گهلهک جارا پیزانین ژ دیده فانا ئانکو ژیده رین دهوکی وهرگریته، وهکو دفی حاله تیدا (السخاوي) هندهک په یقان بکار دئینیت وهکو گوتین وی: ((...حدثني غير ذلك من طلبه...))، و ((... و قال لي بعض الطلبة...))⁽⁴⁸⁾، یا هندهک جارا بو سناهی کرنا و ئینانا پیزانینی پالپشتی ل سهر کومه کا که سان کریه یانژی هوسا فه گوهاستیه وهکو گوتنا وی: ((...حكي لي بعض أهل تلك النواحي...))⁽⁴⁹⁾، ههروه سا چهن دین په یقین دی بکار دئینیت کو رامانا وی ژ ژیده ره کی دهوکی فه گاستیه وهکو: ((حدثني)) دهمی فی په یقی بکار دئینیت رامانا وی کو پیزانین بشیوه یکی نهی راسته وخو ژ ژیده ره کی وهرگریته بریکا که سی سئ ئانکو وی بخو ژیده ریا نهف که سه نه دتیه هندهک جارا (السخاوي) ژماره کا دهقان ژ دیده فانا و که سنین پشکدار د رویداناندا کری وهرگریته و ئامازه یی پی دت بشیوه یی: ((... و حکیت عنه علی الألسن الصادقة و الکرامات الخارقة...))⁽⁵⁰⁾ و ((و اجتمعت به مرارا و سمعت قراءته بل و بعض من یقرأ علیه و صلیت خلفه...))⁽⁵¹⁾، و ((... و تبرأ بحضرتي مما ینسب لأبيه من انتحال مقالة ابن عربي...))⁽⁵²⁾ و ل چهن دین جهین دی...⁽⁵³⁾.

ههروه سا چهن دین په یقین دی دهمی (السخاوي) بکار دئینیت رامانا وی کو ژ دیده فانا فه گوهاستیه وهکو ((سمعت من بعض القدماء، و حدثني عنه جماعة⁽⁵⁴⁾، و حسبما حکاه لي غير واحد⁽⁵⁵⁾، و سمعت ثقة اصحابه⁽⁵⁶⁾، و روی لنا عنه بعض شیوخنا⁽⁵⁷⁾، و سمعت من بعض المحققن))⁽⁵⁸⁾. پتر فان په یقان بکار دئینیت دهمی ژ ژیده ره کی دهوکی وهرگریته.

((...المقريزي...))⁽⁴⁰⁾. هه ر دیسان په یقین (ذکر، و روی عنه، و حکي عنه، کذا قال، لذا قال)، پتریا جاران دگهل فان په یقا ئامازه یی ب ناقئ میژوونقیسی بخو ژی دت، و ههروه سا دهمی پتر ژ ئیکی پیزانین وهرگریته دته دیار کرن⁽⁴¹⁾، هه تا هندهک جارا ئامازه یی ب ناقئ ژیده ری ژی دت یی پیزانین ژی وهرگریته وهکو دبیژیت: (ذکره شیخنا في انبائه) کو مه ره ما وی ژ (ابن حجر العسقلاني) و پهرتووکا وی (أنباء الغمر بأبناء العمر)⁽⁴²⁾، یا (ابن قاضي شهبة في الطبقة الثامنة و العشرين من الطبقات الشافعية)⁽⁴³⁾ ل هندهک جهان ژی ئامازه یی بس ب ژیده ری دت⁽⁴⁴⁾.

هندهک جارا (السخاوي) پالپشتی ل سهر وان ناما کریه یی بو دهاتن و نهف ژی ژ ژیده رین نقیسی مه هژمارتیه چونکو به لگه نامه نه و دنقیسینه گروفتی مه ژی ل سهر قئ چهن دی دهمی دبیژیت ((... و كتب لي...))⁽⁴⁵⁾.

(السخاوي) دفتی پهرتووکیدا چهن دین جارا دهقین هوزان و گهنگه شیا ... هند بکار دئینیت و لغیری د لایه نی بابه تیدا نه دهب و میژوو تیکه لی هه قدین له ورا پهرتووکا (الضوء اللامع) ژیده روکی نه دهبی و زمانی یی گرنگ و باش دهیت هژمارتن⁽⁴⁶⁾.

ههروه سا ئامازه ب چهن دین نامه یین فه رمی دایه کو پاشایان بو ئیک فریدکرین و دهقین فان ناما به لگه نامین گرنگن ژ وان ناما پاشایی حه به شه ل سالا (841مش/1437ز) بو پاشای مسری (نافی وی جیه) فریکری و تیدا داخازی ژی دکته کو گرنگی ب نه ساریا و که نیسین وان بدهت، و به حسی ناما پاشایی (غرناطة) (عبدالله بن محمد بن نصر الغالب بالله م: 844مش/1440ز) بو حاکمی مسری (الظاهر سيف الدين جمقمق 842-857مش/1438-1453ز) فریکری و تیدا داخازا هاریکاریا بله ز ژی دکته ژ بهر کاودانین نه خوشین موسلمان ل (غرناطة) ژ بهر نه ساریین (قرطبة و اشبيلية) بو دروست دکرن⁽⁴⁷⁾.

دوو: ژیده رین که سایه تی وهکو دهنگوباس و پیزانین فه گوهاستین یی کو ئامازه یی بژیده ره کی نقیسی بدهت قیجیچ وی بخو نهف که سه دیتین پیزانین ژی

ئەف ژیدەرین جوراجور گروخن ل سەر زیرکیا (السخاوي)، و ههروهسا گهشت و گهريانين وژی گهلهک هاريکارييا ویی کريه کو بابته تی وی پتر زهنگين بيت و گرنگيه کا ئیکجار زور دايه پهرتووکا وی تاکو بيت باشترین فهرهنگا تاييهت ب ژيانناما که سان قه ل چهرخي (9مش/15ز).

تهوهري سيی: رولئ ئاینی وزانستی بين زانایین

کورد ل حهره مین پیروز د پهرتووکا

(الضوء اللامع لاهل القرن التاسع)دا

کورد ژ وان میلیله تان بوو روله کئ دیار ههیی ل حهره مین پیروزو خزمه تا ئاینی ئیسلامی و زانستی و موسلمانا کرييه بریکا وان پوست و پلین وهگر تین ل فان بازیرین پیروز و بناف و دهنگ ب تاييه تی ل دهمی ئەف پهرتووکه هاتیه نفیسین ئانکو چهرخي (9مش/15ز)، دقئ تهوهريدا ئەم دی تهکهزی ئخین سهر رولئ کوردا یی ئاینی و زانستی ل حهره مین پیروز د قئ پهرتووکید، ئەف تهوهره بيکدهیت ژ:

هه روسا ژ بهرکو پالدهری ئاینی وزانستی پالدهری هه ره سه ره کی و گرنگ بۆ کو کورد پالدايين کو بچن ل حهره مین پیروز ئانجی بین هه ژ بهر قئ چهندی رولئ ئاینی وزانستی زانایین کورد روله کئ گرنگ و مهزن و دیار بوو دگهل قئ چهندی پتریا جارا رولئ وان ئاینی و زانستی دگه لیک تیکهل دبیت چونک ئەوبخو پیکقه گریداينه.

وهکو دياره کو پتریا زانایین کورد بۆ مه ره ما ئاینی چوبوون حهره مین پیروز به لی گه لهک ژ وان بۆ مه ره ما زانستی جوبوون چونکه وی ده می نفیسینا قئ پهرتووکی گه شتین زانستی گه لهک به لاف بیوون و هه ر زانایه کی دقیا پتر خو پيش بيخیت ل سهر پیتقی بۆ ب چه ندين گه شتین زانستی رابن، هه ر دیسان وی وهختی حهره مین پیروز منبه را زانستی و جهن کومبوونا زانا بوو. ژ زانایین کورد یی رولئ ئاینی وزانستی هه ی ل حهره مین پیروز و (السخاوي) به حس کرین د پهرتووکا (الضوء اللامع)دا ئاماژه پئ دایي:

چه ندين جارا (السخاوي) به حسی رویدانی یئ کریی بن کو ئاماژه یی ب ژیدهری بدهت وهکو ده می به حسی رباری پیغه مبه ر یوسف (س) ژ لایمی مسری⁽⁵⁹⁾، دیسان ده می به حسی کوشتنا پاشا مه غرب (أبو سعید) دکه ت ل سالا (823مش/1420ز) ل سهر دهستی وهزیری وی (عبدالعزيز اللبابي)⁽⁶⁰⁾ به حسی فان رویدانا دکه ت بی کو دیارکته کا ژکی قه گوهاستیه⁽⁶¹⁾. ئەف بابته تین هه نی (السخاوي) د ناف ژيانناما تاکه ساندا به حس کرینه و نه کرینه بابته تین سه ره کی و په یفا (ذکر و قیل...) بکار دئیت د فان شیوازادا بی کو ئاماژه یی ب ئساند و ریزبنديا قه گوهاستنا وی بدهت.

ده ما (السخاوي) دبیزیت ((حدث⁽⁶²⁾ و حدثي⁽⁶³⁾ و أخبرنا⁽⁶⁴⁾ و أخبرني))⁽⁶⁵⁾ ئەفان شیوازیکاردئیت ده می بین دوپات و پشت راست بیت ژ دهقی و پیزانینا ئینایی⁽⁶⁶⁾، به لی ده می دبیزیت ((لا معرفة⁽⁶⁷⁾ و لم یکن⁽⁶⁸⁾ لا یعتمد و یتحسر)⁽⁶⁹⁾ ئەو گومان یا هه یی و نه یی پشت راسته. ده رباره ی په یفا (حدثنا) ئانکو (السخاوي) یئ ئاماده بۆل وانهک یا زنجیره کا زانستی یا وی که سی ئانکو وی بخۆ پیزانین یا ژی گوهلیبووی⁽⁷⁰⁾.

هه ژ شیوازین (السخاوي) دقئ پهرتووکیدا هندهک جارا ل دويف رویدانی ناچیت تا راستی و دروستیا وی دیارکته بتنی دبیزیت ((وما حققت لماذا))⁽⁷¹⁾، هندک جارا ژی پیزانین یا دهقین خو بسه ر بین میژووون نفیسین دی دئیکخیت، به لی ئەف شیواز پتر دوان حاله تاندا بکار ئیناییه بوان که سین وی بخۆ دیتین و چافییکه فتن گهل کرین، به لی دهندهک جهین دیدا کا پیزانین چه وا د ژیدهریدا دیتیه خوویا نه رینی ژی بیت قه دگوهیسیت بی کو ده ست کاریی تیدا بکه ت یا بوچوونا خو بیژیت⁽⁷²⁾.

گه لهک جهاندا دقئ پهرتووکیدا په یقان زمانه قانی دروست دکه ت و شروقه دکه ت بۆ نموونه وهکو به حسی (حسین بن یوسف بن یعقوب بن حسین بن اسماعیل البدر الحضکیفی و یعرف الحاضی) (801مش/1398ز) به لی لگیری ئەوبخۆ قئ خه له تی دروست دکه ت بیژیت: ((الحضکیفی بحاء المهملة و ألف ثم صاد مهملة ثم النون ثم یاء نسبة الی الحضکیفا))⁽⁷³⁾.

دبوارى زانین و زانستیدا ل دهف ژماره‌کا زانا و شیخین زانا ل جیهانا ئیسلامی⁽⁷⁷⁾.

فهقی و (القراءات السبع) لدهف چه‌ندین دخوینیت، هه‌روه‌سال دهف زانایین ناقدار دخوینیت ژمینا (ابن سمعون م: 737 مش/ 1336ز) و (الأسنوي م: 772 مش/ 1370ز) و ئەفه‌گه‌له‌ک په‌سنا وی دکه‌ت کو که‌سه‌کی میشکی وی باقژ و باش بو ئو خه‌له‌تی قه‌بیل نه‌دکر، دگه‌ل هندی زانستی فه‌رموودی ژ د خواند ل دهف ژماره‌کا زانا و شیخین زانا ل جیهانا ئیسلامی⁽⁷⁸⁾.

یا گرنگ لقییری کا ل هه‌ره‌مین پیروز چکریبه چونکو زانایه‌کی وه‌کی فی یی ناقدار بو له‌می جیهانا ئیسلامی و سه‌دان په‌رتووکا ب دریزاهیا به‌حسێ ژیان و کار و به‌ره‌مین وی کریبه⁽⁷⁹⁾.

چه‌ندین جارا دچیته‌هه‌جی و ئانجی دبیت و کاری فه‌رموودا و وانه‌گوتنی دکه‌ت ل مه‌دینی وه‌کو سالا (768 مش/ 1365ز) ئەو و هه‌می خیزانا خو‌دچن حیجازی ده‌ستپیکى دچن مه‌دینی و ماوه‌یه‌کی دمینن پاشی دچنه‌مه‌که‌هی، ژ کارین وی دبیته‌دادوهر و گوتارخوین و پیش نقیژ ل مه‌دینی، دگه‌ل فان پوستا به‌رده‌وام وانه و زنجیره‌بین زانستی دگیران، (السخاوي) بدریزاهى به‌حسې ژيانا ویا ئاینی و زانستی و هاتن و چوونین وی دناقه‌هه‌را حیجازی و مسریدا. ل (806 مش/ 1403ز) ل قاهیره‌دمریت د ژیی هه‌شتی و ئیک سالیدا دمریت⁽⁸⁰⁾.

(السخاوي) دبیزیت هه‌ر سال بگه‌شتیا رادبوو بو‌ه‌جی یا بو‌فه‌رموودا بوو، ئو ژ (ابن حجر)ی قه‌گوستیه‌کو دژی بیست سالیدا ئانکو سالا (745 مش/ 1344ز) زانا بوو د فه‌رموودیدا. هه‌تا (السخاوي) دبیزیت که‌سین سه‌رده‌می وی زیده‌ره‌وی دکه‌ن چونکو گه‌له‌ک جانی و باشی په‌سنا وی دکه‌ن وه‌کو (ابن جماعة) ((کل من يدعي الحديث بالديار المصرية سواه فهو قدع))⁽⁸¹⁾. دیسان کاری نقیسنی ژ دکر و به‌ره‌م دبوارین جورا جوردی هه‌بوون وه‌کو فه‌رموودی، ژیاناما پیغه‌مبه‌ری و میژووو زمان... ژ به‌ره‌مین وی (غریب القران، شرح الاولی، الالفیه فی علوم الحدیث...)⁽⁸²⁾.

1- حسین بن یوسف بن یعقوب بن حسین بن إسماعیل البدر الحسکینی المکی ل مه‌که‌هی ژ دایک بوویه، ل دهف چه‌ندین زانا و شیخان خواندیبه وه‌کو (الزین الطبري م: ؟؟، و النور الهمداني م: 755 مش/ 1354ز، و العز بن جماعة م: 767 مش/ 1365ز). و چه‌ندین ده‌ستویریین زانستی ژ و هه‌رگرتینه، ژ که‌سانین زانا و شاره‌زا و فه‌رموده‌ناس بوو، ژ وان که‌سان بوو یین چه‌ندیین پوستیین ئاینی گرنگ ل هه‌ره‌مین پیروز و هه‌رگرتی وه‌کو بانگ هه‌لدیری مزگه‌فتا هه‌رام، و جیگری محتسبی شینا (المحب النويري م: 857 مش/ 1453ز) و کوری وی (العزالنويري م: ؟؟)، هه‌روه‌سا قورئان خوین بوو و پتربا هه‌له‌که‌فت و یادیین ئاینی و جفاکی قورئان د خواند⁽⁷⁴⁾. (السخاوي) ژ (الفاسي) قه‌دگوه‌یسیت کول مه‌که‌هی دبیتوو و گوتبوو وی دخه‌ونا خودا به‌حشت دبیتوو گوت ده‌می دمر خودی دبره‌به‌حشتی و به‌حسې به‌حشتی دکه‌ت و دبیزیت ئاخا وی مسک بوو و گیایی وی زعفران بوو، دبیزیت وان که‌سین دبیتن هه‌میا دگوت به‌ینا مسکی ژ دهات هندی به‌ینا ویا خوش بوو، چه‌ندین جارا بو‌گه‌شته‌دجیت مسری و شامی، ل مه‌که‌هی سالا (801 مش/ 1398ز) دمریت و ل گورستانا (المعلاة) ده‌بته‌قه‌شارتن⁽⁷⁵⁾.

2- عبدالرحيم بن الحسين بن عبدالرحمن بن أبي بكر بن ابراهيم الزين أبو الفضل الكردي الرازناني الاصل المهراني المصري الشافعي، بابی الولی احمد و جویریبه و زینب و ناقدار ب (العراقی)، (السخاوي) ژ کوری وی (ولی الدین ابی زرعه) کو یی ناقدار بو ب (ابن العراقی) قه‌دگوه‌یست نه‌ژادی وان دزقریت بو عیراقی به‌لی ئەو کوردن ئو باب و باپیرن وان ل ده‌قه‌ریین ده‌وروبه‌ری ئه‌ربل ل رازنان دژیان پاشی دچن مسرئ و لقییری ژ دایک دبیت سالا (725 مش/ 1324ز) ل منشئا مه‌هرانی ل سه‌ر روپباری نیل⁽⁷⁶⁾.

(السخاوي) د پتر ژ هه‌شت لاپه‌راندا ب تیروته‌سه‌لی به‌حسې وی دکه‌ت کا چه‌وا هه‌ر ژ بچیکاتی بابی وی دگه‌ل خو دبر روینشتنن شیخ و زانایین مه‌زن و ناقدار وی وه‌ختی، به‌حسې گه‌شت و په‌رتووک و به‌ره‌مین وی دکه‌ت. دیار دکه‌ت کو ل ژیی هه‌شت سالی قورئانی ژبه‌ر دکه‌ت پاشی ژیانا خو‌تهرخان دکه‌ت بو‌پیشقه‌برنا خو و

دچیت مەکهە و ئاکنجی دبیت، شارەزی د زور زانستدا هەبوو بەلی بتایبەتی (المعانی و البیان) (85)، وەکو (السخاوی) دببیت ((کان یقررها تقریرا واضحا))، (السخاوی) ژ (ابن فهد) فەگواستیه ((کو ناف دکەت ب(العلامه) و دببیت ل مەکهە کاری تفسیری کریه و زانایی زمانی عەرەبی بوو، کەسیکی خودان رهوشت و ماموستا و وانەبیژ بوو و قوتاییا زور مفا ژی دبیتیه)) (86) ،(السخاوی) دیاردکەت کو ابن فهد دببیت 18 محرم 818مش/1415ز ل مەکهە مریه (87).

6- مهنا بن أبي بكر بن ابراهيم بن يوسف الزين البغدادي الأصل الدنيسري ثم المصري الحنفي، ل سالا (733مش/1332ز) ل مسری ژ دایک بوویه، فەرموودە ل دەف ژمارەکا شیخ و زانا خواندینه ژ وان (التاج محمد بن أحمد بن عمر بن النعمان الأنصاري م:؟؟)، وانە دبواری فەرموودیدا گوتینەو (السخاوی) ژ (الفاسی) فەدگوهیزیت کو پتر (40) سالا ئاکنجی بوویه ل مەکهە و ل رباتا خوزی (88)، هەر ل قئی رباتی گەلەک خزمەتا هەژار و دەست کورتا کریه ئو بقی چەندی دناف خەلکیدا ناقدار دبیت و پتر ژ (30) سال پوستی مشیخا قی رباتی دەستیدا بوو، ل 820مش/1417ز) دە ژبی ۷۰سالیدا یان بوربی بوو دمريت (89)

7- عبدالملك بن سعيد بن الحسن نظام الدين الدربندي الكردی البغدادي الشافعي ل شعبانا سالا (749مش/1348ز) ژ دایک بوویه، ل سالا (823مش/1420ز) میژونقیس (ابن فهد)ی دبیتیه و نەژادی وی بوۆ دربندیا زفراندیبیه، ل چەندیین باژیرین جیهانا ئیسلامی گەریه و ل دەف زانا و شیخین وان خاندییه، چەندیین جارا دچیت مەکهە و ل ربات(السدره) (90) ئاکنجی دبیت ل سالا 810مش/1407ز) دچیت یەمەنی بەلی پاشی دەیت مەکهە و دمینیت تا دمريت بەلی بەردەوام سەردانا مەدینی ژی دکر، پاشی ل مەکهە وەقفا رباتا (السدره) دکەقیت دەستیدا و (السخاوی) دببیت گەلەک ب دەستپاکی قی کاری دکەت زیدەباری کو ماموستایی فەرموودی و فقهی بوو، هەتا (السخاوی) دەمی بەحسی وی دکەت دببیت ((کان عالما صالحا خاشعاً ناسکاً عارفا

3- محمد بن ابراهيم بن عبدالله الشمس الكردي الاصل ثم المقدسي ثم القاهري المكي الشافعي السخاوي) دببیت (المقريزي) نافئ باپیری وی دکەت (أحمد) و (التقي ابن الفهد) نافئ باپیری وی دکەت (علی بن ابراهيم)، ل سالا (747مش/1346ز) ل قودسی ژ دایک بوویه و مەزنبووپه لدهف بابئ خو فقهه خاندبوو پاشی پتر حەزا ل سەر سوفاپاتی هەبوو، هەقالینیا کەسانین باش کریه و سوفا کریه و لدهف چەندیین کەسا سوفاپین مەزن خواندیه ژ وان شیخ (محمد القرمي م:؟؟)، ژ کەسانین خودا پەریس بوۆ و گەلەک شەف نقیژدکرن هەتا دشیا سیئ روژا خارنئ نەخوت و ئافئ نە فەخوت و شیا چار روژا دەست نقیژا خو نوی نەکەت ل دويف گوتنا (السخاوی)، شارەزایی د فقهی شافعی و (نظم و النثر) و هوزاندا هەبوو (السخاوی) نموونەیین هوزانین وی دئینیت، هەروەسا دببیت کو (ابن حجر و المقريزي) و چەندیین دژی گەلەک پاشی بەحسئ وی کریه، کەسەکی ناقدار بوو ب دینداریا خو، و ل گەلەک جها گەریا بو وەکو (دمياط، رملة، قدس، و شام، العراق و اليمن) و نزیکي سالاکی ل مەکهە ئاکنجی. ل مەکهە ل (ذي القعدة 811مش/1408ز) دمريت (83).

4- يوسف بن حسين بن يوسف بن يعقوب الحصنكيافي المكي، کوری حسین بن یوسف یئ بەری نوکە مە بەحس کری، بنەمالا وان هەمی د ناقدار بوون کو پوستئ محتسب وەردگرت یا دبوون جیگری محتسبی، قی ژی هەمان پوست وەردگرت و دبیت جیگیری محتسب (العز بن المحب النويري) پاشی دبیتیه یی (الجمال بن ظهيرة م: 812مش/1409ز) پشتی بابی خو قی پوستی وەردگريت تا دمريت، هەروەسا قورئان خوین زبەرەک و دەنگ و خوش بوو قورئان ل مزگەفتا حەرام ل هەلکەفت و یاد و بون و کومبونین ئاینی و جفاکیدا قورئان د خواند، ل شەفا ئیک شەمبی پینجی هەیفارەجبی ل سالا 816مش/1413ز) ل مەکهە دمريت و ل گورستانا (المعلاة) دەیتە فەشارتن، ژبی وی نزیکي 60 سالی وەکو (السخاوی) ژ (الفاسي) فەدگوهیسیت (84).

5- ابراهيم بن عبدالکريم الكردي الحلبي، کەسکی زانا و حەژ زانیی دکر بوۆ زانستی دچیت وەلاتی عەجەما و لدهف شریف الجرجانی و چەندیین دی خواندییه، پاشی

بالله مقتنیاً بالعبادة و الخیر و المام بالفقه و طریق الصوفیة)) ل سال(824مش/1421ز) ل مه که هی دمريت و ل گورستانا (المعلاة) دهیته فه شارتن⁽⁹¹⁾.

8- أحمد بن عبدالرحيم بن الحسين بن عبدالرحمن بن ابراهيم بن ابي بكر الولي أبو زرة بن الزين أبي الفضل الكردي الأصل المهراني القاهري، وهكو بابی خو ناقدار بو ب (ابن العراقی) ل سپیده هیا روژا دوو شه می ل (3 نی الحجة 762مش/1360ز) ل قاهیره ژ دایک بوویه، و هه ژ بچیکاتیا خو که فنیه بهر خواندن و لدهف ژماره کا شیخ و زانا خواندییه وه کو (ابی الحرم القلانسی م: 765مش/1363ز) ...

ل دویف گوتنا (السخاوي) ده می ژبی وی دبیته سیی سال ئانکو ل سال(765مش/1363ز) ئیکه م گه شتیا بو زانستی رادبیت دچیته دیمشق و ل دهف چه ندینین زانا و شیخا دخوینیت ژ وان (ابن رافع م: 774مش/1372ز، و الحافظ الحسيني م: 719مش/1319ز) پاشی بهرده وام ل پتیریا باژیرین جیهانا ئیسلامی دگه ریت و لدهف زانا و شیخین وا دخوینیت دبورارییا جورا و جوردا، دگه ل بابی خو و خیزانا خو دچین مه دینی سال(768مش/1366ز) هه بقیه کی دمینیت ل قیری⁽⁹²⁾، پاشی دچن مه که هی و لدهف شیخ وان ناقدار دخوینیت که سیک بو گرنگی ب زانست جیاوازا وه کو (حدیث، فقهی، اصول و العرییه، المعانی و البیان...) ههروه سا بهرهم و پهرتووک ژی د بورارین جیاوازا هه بوون⁽⁹³⁾، زیده پای گوتنا وانه و زنجیرین زانستی و وه رگرتنا پوستین بلند و هه ستیار. (السخاوي) د نزیکی هه شت لاپه راندا و ب دریزاهی به حسی ژیا نا وی زانستی و قوتابی و ماموستا و شیخ وی کرییه، دیسان به حسی زنجیره و وانه یین وی کریینه چونکو هه ره جه کی چوبایی دگوتن و ب تاییه تی ل هه ره مین پیروز و مسری و گه له ک داخا زکهرین زانستی تیدا ئاماده بوون دبوون⁽⁹⁴⁾.

یا گرنگ لقیری ئه و کو چه ندی جارا هاتیه هه ره مین پیروز و ئانجی دبیت و هه رل مه دینی پوستی دادوهر و گوتارخوین و هه رگرت بلی (السخاوي) چ پیزانین زیده تر نادهت دیار کرن، به لی ده می پوستی دادوهر ل مسری و هه رگرت نزیکی بیست سال ئه ف پوسته دمینت فی⁽⁹⁵⁾.

ل بینج شه می 17 شعبانا سال(826مش/1422ز) ل قاهیره دمريت و نقیژا روژا ئه یینی ل مزگه فتا ئه زهه ر دهیت کرن و ژماره کا زور ژ دهسته هلاتدار و میرو زانا و دادوهر و قوتابیان ئاماده ی بیوون ب ره خ بابی ویفه ل گورستانا (تربة طشتمر) دهیته فه شارتن⁽⁹⁶⁾.

9- نجم الدين محمد بن عبدالقادر بن عمر النجم السنجاري الشيرازي الاصل الواسطي المولد الشافعي المقريئ نزیل الحرمین، و هنده ک جارا دانن المدنی، یی ناقدار ب (السکاکنی)، بلی (ابن حجر) ناقی بابی وی (عبدالله بن عبدالقادر) دئیت، دنا فبه را سالین (757 تا 760مش/1356-1358ز) ل (واسط) ژ دایک بوویه، پاشی ل (بغداد) کار دکه ت و ل دهف زانا و شیخین و یین ناقدار دخوینیت دبورارین جورا جورا دا و پهرتووکین ناقدار ژ مینا (الحوای الصغیر و الغایه القصوی، الاحکام فی المذهب الاربعه ...) خواندینه، گه له ک گرنگه ب زانستی (القراءات) دایه، و ب گه له ک گه شتین زانستی رابوویه پاشی سال(809مش/1406ز) دچیته چه جی و ئانجی دبیت ل مه که هی، و بهرده وام خو پیش دئیخیت و ده ستویریا زانستی و هه رگرت هه ر بو مه ره ما زانستی ل چه ندین باژیرین جیهانا ئیسلامی دگه ریت، سال(830مش/1426ز) دزقریت مه که هی و دمینیت پشتی چه ندین سال پاشی دچیت مه دینی و دمینیت به لی چه ندین جارا بتاییه ت و هه رزین چه جی دچیت مه که هی و هوسا تا سال(836مش/1432ز) دمريت⁽⁹⁷⁾.

ئیمام و زانایه کی باش و زیره ک و گه له ک یی هه شیاری بو مفایی بگه هینیت قوتابین خو ل هه ره مین پیروز وانه و فتوا داینه و قوتابیا زور مفا ژی و هه رگرتیه، و چه ندین که سانین ناقدار ل دهف خواندییه وه کو (ابو الفرج المراغي م: ؟؟، و المحب الطبري ...)، چه ندین پهرتووک هه نه ژ وان (شرح المنهاج الأصلي، تخمیس البردة، بانت السعادي تنفیس الشدة، نظم التتمة في القراءات العشر...)، ههروه سا هوزان ژی بیت هه یین⁽⁹⁸⁾.

زانا بو دبواری (حدیث، فقهی، اصول و العرییه، المعانی و البیان...) زیده باری هه بوونا بهرهمان د زور بواراندا، هه ر دیسان یی ناسیار بو ب گوتنا وانه یی ل مزگه فتا پیغه مبه ری (س) و ل مزگه فتا چه رام ژی، و هه ر جهه کی چوبایی زنجیره و رونیشتنین زانستی دگیران ب تاییه تی

شه‌مبی ل ذی‌الحجة سال (849مش/1445ز) هەر ل مه‌که‌هی ل عرفه‌دمریت، (السخاوي) نه‌دایه‌دیارکن بس‌وه‌سا‌دیاره‌کو‌وی‌ژی‌پوستی‌محتسب‌یی‌وه‌رگرتی چونکو‌هەر‌ژوی‌بنه‌مالیه⁽¹⁰³⁾.

12- احمد بن حسين بن علي بن يوسف بن محمد بن رجب بن احمد المحب ابو البركات الحسني الحصنکفي الاصل المکي، ل 13 شعبان سال (795مش/1392ز) ل مه‌که‌هی ژ‌دایک‌بوویه‌هەر‌ل‌ویری‌مه‌زنبوویه، و لدهف‌چهن‌دین‌زانا‌و‌شیخین‌وی‌خان‌دییه‌وه‌کو‌(العراقي‌و‌الهیثمی‌م: 807مش/1404ز، و‌چهن‌دین...)، کاری‌وی‌قورئان‌خوین‌بوو‌هه‌تا‌کو‌(السخاوي) ژ‌(ابن‌فهد) فه‌گو‌ه‌استیه‌کو‌شیخی‌قورئان‌خوینین‌بو‌ل‌مزگه‌فتا‌حرام، هه‌روه‌سا‌بوو‌جیه‌گیری‌محتسب‌ی‌ل‌مه‌که‌هی‌وه‌کو‌هه‌می‌ئه‌ندامین‌قئ‌بنه‌مالی‌هەر‌ب‌(ابن‌المحتسب) ناقدار‌بوو، هه‌روه‌سا‌بانگ‌هه‌ل‌دیر‌ژی‌بو‌ل‌مزگه‌فتا‌حرام، سه‌ره‌رای‌کرنا‌قان‌هه‌می‌کارا‌پتر‌ب‌قورئان‌خوان‌دین‌ناقدار‌دبیت‌و‌د‌گه‌لک‌کومبونین‌ئاینیدا‌قورئان‌دخواند، پاشی‌چهن‌دین‌جارا‌دجیت‌(مصر‌و‌یمن) بو‌کارکنی، (السخاوي) بخو‌دیتبوو‌ئه‌و‌دگه‌ل‌برای‌وی‌(ابو‌عبدالله) و‌ده‌ستویری‌ژی‌دابووی، ل‌چارشه‌مبی 6 صفر سال (855مش/1451ز) ل‌مه‌که‌هی‌دمریت‌و‌ل‌گورستانا‌(المعلاة) دهیته‌فه‌شارتن⁽¹⁰⁴⁾.

13- داود بن عبدالصمد القرشي الكردي العجمي المجذوب‌ئاکنجی‌مه‌که‌هی، (السخاوي) ژ‌(ابن‌عزم‌م: 891مش/1486ز، و‌ابن‌فهد) فه‌دگو‌هیزیت‌ک‌زانایه‌کی‌بیروز‌بو‌و‌وانه‌ل‌مزگه‌فتا‌حرام‌دگو‌تن، ل‌دوماهیکا‌ژی‌وی‌میشکی‌وی‌تیک‌دجیت‌و‌هەر‌ل‌مه‌که‌هی‌دمریت‌ل‌سال (861مش/1456ز)⁽¹⁰⁵⁾.

14- سعيد بن محمود بن أبي بكر الكوراني يي ناقدار ب (الكردي) ئاکنجی‌مه‌که‌هی، که‌سیکه‌داخ‌زکری‌زانین‌و‌زانستی‌بوو‌و‌لدهف‌چهن‌دین‌که‌سا‌خوان‌دییه‌ژ‌وان‌(التقی‌ابن‌فهد)، (السخاوي) ل‌سال (871مش/1466ز) ل‌مه‌که‌هی‌دیتیه‌هه‌تا‌دبیت‌((و‌اتفق‌ان‌شکوت‌له‌و‌نحن‌بالطواف‌ریحا‌في‌باطني‌فالتفت‌إلى‌الکعبة‌و‌قال‌اللهم‌اجعلها‌ریحا‌لا‌ریحا‌فکانت‌مضحکة)) ل‌نیقه‌کا‌سال (872مش/1467ز) ل‌مه‌دینا‌بیروز‌دمریت⁽¹⁰⁶⁾.

ل‌حه‌ره‌مین‌پیروز‌و‌مسری‌و‌گه‌له‌ک‌داخ‌زکریین‌زانستی‌تیدا‌ئاماده‌بوون‌هه‌تا‌کو‌بابی‌وی‌دبیت: ((دروس‌أحمد‌خیر‌من‌دروس‌أبه))⁽⁹⁹⁾، روینشتن‌و‌زنجیرین‌وی‌زور‌د‌ناقدار‌بوون‌وه‌کو‌ئه‌وال‌سال (822مش/1419ز) ل‌مه‌که‌هی‌دگیریت‌ده‌می‌دجیت‌حه‌جی‌و‌ژماره‌کا‌ئیک‌جار‌زور‌یا‌زانا‌و‌که‌سانین‌ناسیار‌تیدا‌ئاماده‌دبن‌وه‌کو: (الزین‌الرضواني‌م: 852مش/1448، التقی‌ابن‌فهد 885مش/1480ز)⁽¹⁰⁰⁾.

و‌ل‌دوماهیکا‌ژی‌خو‌پتر‌مزیلی‌(الافتاء‌و‌التدریس‌و‌التصنیف‌و‌الاملاء) دبیت. زنایه‌کی‌زیره‌ک‌و‌شاره‌زاری‌د‌چهن‌دین‌بو‌ارادا‌هه‌بوو‌و‌ژماره‌ک‌زورا‌به‌ره‌مان‌ژی‌هه‌بوو⁽¹⁰¹⁾.

10- محمد بن حسن بن أحمد بن محمد الشمس أبو عبدالله الكردي ثم‌المقدسی‌ئاکنجی‌مه‌که‌هی‌و‌ناقداره‌ب‌(ابن‌الکردي)، ل‌سال (781مش/1379ز) ل‌وه‌لاتی‌کوردا‌ژ‌دایک‌بوویه‌ن‌ده‌می‌ژی‌وی‌دبیت‌حه‌فت‌سال‌د‌گه‌ل‌ده‌بک‌و‌بابین‌خو‌دجیت‌قودسی‌و‌ئاکنجی‌دبیت‌و‌لدهف‌شیخین‌ناقدار‌د‌خوینیت‌وه‌کو‌(أبي‌الخیر‌بن‌العلائي‌م: 761مش/1359ز، ابراهیم‌بن‌أبي‌محمود‌م: ؟؟ الشمس‌الديري‌م: 827مش/1423ز...)، بیست‌سال‌دمینیت‌ل‌قدسی‌به‌لئ‌پشتی‌بابی‌وی‌دمریت‌دچته‌مه‌که‌هی‌و‌ئاکنجی‌دبیت‌به‌لی‌جار‌جار‌دچوو‌قدسی‌و‌(السخاوي) دبیت: ((ده‌می‌ژ‌قدسی‌دهات‌مه‌که‌هی‌ئیحرام‌دکره‌به‌ر‌خو)).

پاشی‌دجیت‌چهن‌دین‌ده‌فه‌را‌بو‌زانستی‌ل‌مه‌که‌هی‌گه‌له‌کا‌لدهف‌خوان‌دییه‌وه‌کو‌(النجم‌بن‌فهد‌م: 885مش/1480ز) هه‌تا‌وه‌کو‌(السخاوي) دبیت: ابن‌فهد‌د‌معجما‌خودا‌به‌حسی‌وی‌کره‌کو‌که‌سیکی‌پیروز‌بو‌و‌خه‌لکی‌گه‌له‌ک‌حه‌ژ‌دکر‌و‌شاره‌زا‌و‌زانا‌بوو‌د‌بواری‌پزیشکید، و‌ده‌می‌ل‌مه‌که‌هی‌کاری‌په‌روه‌کرنا‌(مؤدب) زاروکا‌(بوو)، ل‌10 شعبان سال (843مش/1439ز) دمریت‌و‌ل‌گورستانا‌(المعلاة) دهیته‌فه‌شارتن⁽¹⁰²⁾.

11- محمد بن يوسف بن حسين أبو عبدالله الحسني الحصنکفي المکي، هەر‌ژ‌خیزانا‌ناقدار‌ب‌(ابن‌المحتسب)، ل‌مه‌که‌هی‌ل‌ریبع‌الثانی‌سال (789مش/1395ز) ژ‌دایک‌بوویه، ل‌روژا‌چار

18- ابراهيم الهندي الحنفي شيخ، (السخاوي) دبیژیت ((و أجوز ان يكون الكردي فالله أعلم))، هر دیسان دبیژیت زانا بوو د بواری (للغة العربية و المعاني و البيان) ل فیری ئەم نزانین بوچ (السخاوي) دبیژیت کورده و ج گرووف و تشت دی نابیژیت ژبلی ئەقا مه دای دیارکرن (110).

ژماره‌یه‌کا که‌سانین کورد (السخاوي) به‌حس‌کرینه د په‌رتووکا خو (الضوء الامع) دا کول حه‌ره‌مین پیروز ئاکنجی بووینه و چه‌ندیین ژوان وی بخو دیتینه به‌لی نه داییه دیارکرن کا د چ بوارندا شول یا کار کرییه به‌لی دبیته مه‌ره‌ما وان زانستی بیت.

وه‌کو مه داییه دیارکرن کو (السخاوي) به‌رگه‌کی تایه‌ت د په‌رتووکا (الضوء الامع) دا کو ئەژی به‌رگی دوازدییه ته‌رخان کرییه بو ژنکا و ناف کرییه ب (المعجم النساء)، کو تیدا به‌حسی ژنکیین بنه‌مالین ده‌سته‌ه‌لاتداریین مه‌مالیکا و جوارین و ژنکین خه‌لیفین عه‌باسی ل مسری و ژنکین زانا و فه‌رمووده‌ناس و ماموستا شاره‌زاییین زانیی و زانستی و به‌حسی ژیاناما قان ژنان کرییه و گه‌له‌ک لایه‌نین ژبانا وانا چفاکی و گشتی و بواریین جیاوازدا ده‌ته دیارکرن.

د فی به‌رگیدا به‌حسی گه‌له‌ک ژنا کرییه (السخاوي) به‌حسی نیزیکی هه‌شتی و پینج شیخین خویین ژن کرییه و ئیک ژوان کورده و هه‌روه‌سا به‌حسی گه‌له‌ک ژنکین کورد ل مسری و شامی بتیروتوسه‌لی کرییه، به‌لی ئەوین چووینه حه‌ره‌مین پیروز رولی خو دیتی گه‌له‌ک به‌حس وان نه‌کرینه و (السخاوي) بتنی به‌حسی دووا دکته هه‌ر چه‌نده په‌رتووکی هه‌فچه‌رخ (السخاوي) یا به‌ری وی پتر رولی ژنین کورد ل حه‌ره‌مین پیروز دیارکرییه وه‌کو (الفاسي) د په‌رتووکا خو (العقد الثمين في تاريخ بلد الأمين).

له‌کو‌تاییدا ده‌بی بگوتری که‌السخاوي ل حه‌ره‌مین پیروز خوئی به‌ئامازه‌دان به‌زانایانی پیاوی کورد سنووردار نه‌بووه، به‌لکوو به‌ژنه زانایانی کوردیش به‌هه‌مان شیوه‌نیشان دا. په‌رتووکا (الضوء الامع)

15- اسماعيل بن يحيى بن علي بن يحيى مجدالدين بن شرف الدين المهاجري الكردي السنهوتی الاصل القاهري الحنفي الشطرنجي، ل دوماهییکا سالا (843مش/1439ز) ل قاهیره ژ دایک بوویه و هه‌ر لقیری مه‌زنبوویه خواندییه و قورئانا پیروز ژبه‌رکرییه و لده‌ف ژماره‌کا زانا و ماموستایا خواندییه پاشی دچیت حه‌جی ه‌ئاکنجی دبیته ل حه‌ره‌مین پیروز و هاتن و چونی دکته تا ناقدار دبیته دناقه‌را خه‌لکیدا و بتاییه‌ت دناف خودان پوستاندا، دیاره‌کو (السخاوي) بخو دیتیه چونکو ده‌می به‌حسی وی دکته دبیژیت ((و رأیت منه امراً بدیعا غریبا و هو انه اذا ذکر له كلام يسابق لبیان عدد حروفه عند تمامه فلا یخرم و أمره في ذلك وراء العقل حتى في الكلام الكثير)) دیاره‌کو هوزان ژی د نفیسان، ل غزه سالا (893مش-/1487ز) دمريت (107).

16- محمد بن أبي عبدالله محمد بن يوسف بن حسين الجمال الحسنی الحصنکیفی الاصل المکی، ل سالا (832مش/1428ز) ژ دایک بوویه (السخاوي) دبیژیت ((وه‌کو ئەو دبیژیت))، بانگ هه‌لدیر مزگه‌فتا حه‌رام و قورئان خویین بو و مشیخا قورئان خوینا (شیخ القراء) ده‌ستیدا دابوو، و ل هه‌له‌ک‌فت و یاد‌نایی و چفاکی و بتاییه‌ت ل سه‌ر گورا قورئان د خواند، پاشی کاری بانگ هه‌لدیری ده‌لیت و بتنی (مشیخه‌ القراء) دمیت فی تا دمريت ل ربیع الثانی سالا (893مش/1487ز) (108).

17- أحمد بن أبي بكر بن أحمد الشهاب ابو العباس الهکاري الكردي الشافعي، ئاکنجی مه‌که‌هی و (حافظ الحاوي) و زانایی فه‌رموودی بوو هه‌ر به‌مه‌ره‌ما خو پیش ئیخستن د بواری فه‌رموودیدا دچیته چه‌ندیین ده‌قه‌را ژ مینا (الاسکندریة و قاهیره و حلب و دیمشق...))، پاشی ل مه‌که‌هی ئاکنجی دبیته بو ماوه‌یی چارده سالا تا دمريت هه‌ر دفی بواریدا وانه گوتنیه ئوب زنجیرین زانستی رابووویه ل حه‌ره‌مین پیروز، ل مه‌که‌هی دمیت ل رباتا (العز الاصفهانی)، چه‌ندیین هه‌قال و دوستیت خودان ده‌سته‌ه‌لات هه‌بوون ل مسری به‌رده‌وام هاریکاری و تشت بو‌قریدکرن، که‌سکی چاک و زیره‌ک مرووف دوست و سحبه‌ت خوش بوو، ل مه‌که‌هی دمريت و ل گورستانا (المعلاة) ده‌پته فه‌شارتن (109).

سه ر وان زانایین پوستین ئاینی و زانستی وه رگرتین دروست بکهین.

3- سه ره رای جورا جوریا ژیده رین (السخاوی) پیزانین خو ژی وه رگرتین و سه راری پتیریا زانایین کورد بین وی به حسکرین و وی بخو دبیتین به لئ هه ریی که تی شاشی و خه له تیا ده ربارهی پیزانین ل سه ر وان یا بتیروته سه لی نه داینه دیار کرن.

4- ژنا کورد ژی شیاییه رولی خو ببینیت و ئاکنجی بیت ل هه ره مین پیروز هه ر چه نده (السخاوی) گه له ک به حسی ژنا کورد لقیری نه کرییه به لئ بوومه دیار دبیت کو وژی رول هه بوویه و مل ب مل ژنین وه لاتین دبین جیهانا ئیسلامی رول هه بوویه د ئا فاکرنا شارستانییه تا ئیسلامیدا. دور العلماء الکورد فی الحرمین الشریفین فی ضوء الکتاب (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) للمؤرخ السخاوي (ت: 902هـ/ 1497م)

لیستا په راویز و ژیده ر و لیزقرینه ر

(1) السخاوي: الشيخ و الامام الحافظ محمد بن عبدالرحمن بن محمد بن أبي بكر بن عثمان بن محمد الشافعي) ناسناقی وی هه ر پئ ناقدار (الشمس الدين السخاوي) هه ر ژ ناسناقیین وی (ابن البارد) بوو باپیروی وی پئ ناقدار بوو به لئ (السخاوي) بخوچه ژقی ناسناقی نه دکر له ورا نه ئه و نه بابئ پئ ناقدار نه بوون، چه ندين پيشناف هه بوون ژ وان: (أبو الخير، أبو عبدالله، ابن الزين، الجلالن أبي الفضل و أبي محمد). نه ژادی (السخاوي) دزقریت بوؤ گوندئ سخا یئ دکه فیتته روزناقیایی (الفسطاط) نزیک قاهیره و دکه فیندا ب سخو داهاته نیاسین له ورا هه ر ب (السخاوي) یی ناقدار بوو چونکو بوؤ فی گوندی دزقریت ئه و بخو نه ژادی باپیروین وی دزقریت بوؤ عه ره بیین به غداد وه کو (السخاوي) ژ مه تا خوؤ فه گوه استی. ل ربیع ئیکئی سالا (831مش/1428ز) ژ دایک بوویه ل مالا باپیروی خوؤ ل قاهیره، ول ئیقاریا روژا ئیک شه مبی 28 شعبان سالا (902مش/1497ز) د ژیبی 71 سالییدا دمريت به لئ جیاوازی هه یی دناقهه را میژووئقیسادا ده ربارهی جهن لئ مری هنده ک دبیزن یی ل مه دینی مری و ل گورستانا (البقیع) هاتیه فه شارتن، هنده کین دی دبیزن ل مه که هئ مریه، هنده کین دی دبیزن ل قاهیره یی مری به لئ یا

ژ وان ژنن کورد رولی خوؤ ل هه ره مین پیروز دیتی و (السخاوي) به حسکری:-

1- جویریة ابنة عبدالرحيم بن الحسين بن عبدالرحمن ام الکرم ابنة الحافظ الزين أبي الفضل، و خيشكا (الولي ابي زرعة)، بهری سالا (788مش/1386ز) ژ دایک بوویه، و لدهف بابی خوؤ و ابن الحاتم، و الأبناسي م: 802مش/1399ز، و الهیثمی ... و چه ندين دی خواندییه، دچیتته هه جی ل گه ل بابی خوؤ و دمینیت ل مه دینی ماوه به کی پاشی ژیا نا هه قژینیی دگه ل الهیثمی پیک دبیت و پاشی شیوی ب الشهاب الکلو تانی، ژنه کا چاک و گه له ک هه ژ فه رموودی دکر و زانابه کا ناقدار بوو و گه له ک که سان لدهف خواندییه، ل شه فا شه مبی 4 محرم سالا (863مش/1458ز) دمريت (111).

2- زينب ابنة عبدالرحيم بن الحسين بن عبدالرحمن أم محمد ابنة الزين العراقي الاصل القاهري، (السخاوي) ژ برای وی (الولي ابو زرعه) فه گوه استیه کو ل ذی الحجة سالا (796مش/1393ز) ژ دایک بوویه و ل ژیبی پینج سالی دکه فیتته به ر خواندن ل دهف بابئ خوؤ و الهیثمی و چه ندين دی دخوینیت و ده ستویرییا زانستی وه رگرت، ژیا نا هه قژینیی دگه ل (الشهاب بن يعقوب) پیک دبیت و سی کور هه بوون ئه وژی (المحب محمد و عبدالرحيم و عبدالقادر)، ژنه کا چاک و خودان خیر و فه رمووده ناس بوو هه ر دفی بواریدا وانه گو تینه و گه له ک که سا لدهف خونديیه ن ل 18 ربیع الأول 865مش/1460ز) دمريت ل دو ماهیکا ژیبی خو کوره و که ر دبیت (112).

دوماهیک (دهه نجام)

پشتی دو ماهیک هانئا قئ فه کولینی شیایین بگه هین فان ئه نجاما:

1- په رتووکا (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) دهیتته دانان گرنگترین په رتووکا ب ژیا نا ناما که سان ل چه رخی (9مش/15ز) کو تیدا به حسی هژماره به کا ئیک جار زوریا زانا و که سانین جورا جور کورد کرییه ل هه ره مین پیروز و رولئ وان دیار کرییه.

2- ئه قئ په رتووکی وه کو پتیریا په رتووکین قئ سه رده می هاتینه نفیسین گه له ک گرنگی ب لایه نی سیاسی داییه و لایه نین چفاکی و شارستانی گه له ک به حسی نه کریینه، له ورا مه نه شیا وینه یی روون و دیار ل

التاريخ في كلية العلوم الإنسانية بجامعة دهوك للفترة 1
2 حزيران 2022، ص 370.
(5) السخاوي، الضوء اللامع لأهل القرن التاسع، طبعة
1934، 1936؛ ابن العماد الحنبلي، شذرات الذهب، ج 10،
ص 24؛ العيدروسي، النور السافر، ص 19.
(6) السخاوي، الضوء اللامع في أعيان القرن التاسع،
مخطوطة في مكتبة مديرية الأوقاف العامة سابقاً، وزارة
الأوقاف و الشؤون الدينية، تحت رقم شمس الدين 5964.
(7) حاجي خةليفة، كشف الظنون عن أسامي الكتب و
الفنون، غني بتصحيحه و طبعه و تعليق حواشيه: محمد
شرف الدين يالتقيا و رفعت بيلكه الكليسي، وكالة
المعارف، ط 1، (إسطنبول: 1941)، ج 2، ص 75.
(8) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 5.
(9) فرانز ورنثال، علم التاريخ عند المسلمين، ترجمة:
صالح احمد العلي، مراجعة: محمد توفيق حسين، مكتبة
المثنى، (بغداد: 1963)، ص 141.
(10) الشوكاني، البدر الطالع، ج 2، ص 186.
(11) السخاوي، الضوء اللامع، ج 8، ص 322.
(12) بؤ زانين (؟؟) رامانا في هيماي نانكو سالامرنا و
بدهست مه نه كه فت.
(13) هه مان ژيدهر، ج 5، ص 284.
(14) هه مان ژيدهر، ج 4، ص 65.
(15) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 31، ج 6، ص 40؛
(16) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 20، ج 2، ص 56، 179، ج 5،
ص 59، ج 8، ص 228.
(17) السند و الرواية: زارافه كي زانستي فهرمووديه
دزانستي فهرمووديدا و دريدا بكاردينين مه رهم بين
زنجيره يا وان كه سين نه و ده فه نانكو نه و فهرمووده
فه گو هاستي، نه فه ده يت دانان گرنگترين شيوا زانستي
كو بريكا وى بريار ل سه روى فهرموودى يا ده قى بهيت
دانان كا يا دروسته يا نه يا لاوازه. الفراهيدي، العين،
طبع و نشر أسوة، ط 3، (د.م: 1432هـ) ج 2، ص 862.
(18) السخاوي، الضوء اللامع، ج 10، ص 298.
(19) هه مان ژيدهر، ج 5، ص 298.
(20) هه مان ژيدهر، ج 3، ص 88.
(21) هه مان ژيدهر، ج 3، ص 300، ج 6، ص 159.
(22) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 208.

دروست وه كو ده ته دياركرن كو سالا (901مش/1496ز) ژ
مه كه هئ چوو به مه دينئ و ناكنجى دببت و دميينت ئو
پشتى هينگى ديار نه كريبه كو زقرى بيت مه كه هئ يا
قاهيره لهورا يا دوپاته ل مه دينى يى مريى و هاتيه
فه شارتن... ابن الجيعان، التحفة السنية بأسماء البلاد
المصرية، مكتبة الكليات الازهرية، ط 1،
(القاهرة: 1974)، ص 80؛ الاسيوطي، نظم العقيان في
أعيان الزمان، حرره: فليب حتي، المطبعة المكتبة العلمية،
ط 1، (بيروت: 1927)، ص 152؛ ابن طولون، مفاكهة
الخلان في حوادث الزمان، تحقيق: محمد مصطفى، دار
إحياء التراث، ط 1، (القاهرة: 1961)، ج 1، ص 187؛ ابن
اياس، بدائع الزهور في وقائع الدهور، الهيئة المصرية
العامة للكتاب، ط 1، (القاهرة: 1984)، ج 3، ص 361؛
العيدروسي، النور السافر عن أخبار القرن العاشر، دار
الصادر، ط 1، (بيروت: 2001)، ص 18؛ ابن العماد
الحنبلي، شذرات الذهب في أخبار من ذهب، اشراف على
تحقيق و خرج احاديثه: عبدالقادر الأرنؤوط، حققه وعلق
عليه: محمد الأرنؤوط، دار ابن كثير، ط 1،
(بيروت: 1986)، ج 10، ص 22؛ الغزي، الكواكب السائرة
بأعيان المئة العاشرة، التحقيق: خليل المنصور، دار الكتب
العلمية، ط 1، (بيروت: 1997)، ج 1، ص 53 54؛
الشوكاني، البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع،
التحقيق: محمد حسن الحلاق، دار ابن كثير، ط 2،
(بيروت: 2006)، ج 2، ص 184؛ جرجي زيدان، تاريخ أدب
العربي، مطبعة الهلال، ط 3، (د.م: 1936)، ج 3، ص 169 و
بعد؛

(2) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 25.

(3) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 5.

(4) سوسن عادل محمد الفاخري، التراجم المقدسية في
كتاب: الضوء اللامع لأهل القرن التاسع لشمس الدين
السخاوي (832-902هـ/1327-1495م). رسالة دكتوراه
غير منشورة. جامعة مؤتة. الاردن: 2008، ص 25 -
32؛ فاضل كاظم صادق العبادي، إسهامات العلماء الكرد
في التراث الإسلامي من خلال كتاب الضوء اللامع لأهل
القرن التاسع لشمس الدين للسخاوي 902هـ/1497م،
المؤتمر العلمي الثاني الذي يقيمه قسم التاريخ في كلية
التربية للعلوم الانسانية بجامعة واسط بالتعاون مع قسم

- (47) هه‌مان ژیده‌ر، ج 5، ص 67، 68، ج 284/10.
- (48) السخاوي، الضوء اللامع، ج 5، ص 129، ج 298/10.
- (49) هه‌مان ژیده‌ر، ج 3، ص 88.
- (50) هه‌مان ژیده‌ر، ج 7، ص 275.
- (51) هه‌مان ژیده‌ر، ج 8، ص 292.
- (52) هه‌مان ژیده‌ر، ج 8، ص 44.
- (53) هه‌مان ژیده‌ر، ج 4، ص 287، ج 279/7.
- (54) هه‌مان ژیده‌ر، ج 2، ص 207.
- (55) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 26.
- (56) هه‌مان ژیده‌ر، ج 6، ص 18.
- (57) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 26.
- (58) هه‌مان ژیده‌ر، ج 9، ص 25.
- (59) هه‌مان ژیده‌ر، ج 11، ص 218.
- (60) هه‌مان ژیده‌ر، ج 5، ص 24.
- (61) بۆ پتر پیزانیان ل سهر فان رویدانا بزقرن: السخاوي الضوء اللامع، ج 1، ص 52، 303، 308، ج 86/3، 160، ج 68 67 /5، 233، 284 283، ج 68/10، 196، 283.
- (62) السخاوي، الضوء اللامع، ج 2، ص 45.
- (63) هه‌مان ژیده‌ر، ج 2، ص 270.
- (64) هه‌مان ژیده‌ر، ج 7، ص 225.
- (65) هه‌مان ژیده‌ر، ج 5، ص 100.
- (66) عنيزان، قراءة النقدية، ص 41.
- (67) السخاوي، الضوء اللامع، ج 9، ص 91.
- (68) هه‌مان ژیده‌ر، ج 5، ص 130.
- (69) هه‌مان ژیده‌ر، ج 2، ص 33، ج 33/4، ج 133/4.
- (70) هه‌مان ژیده‌ر، ج 7، ص 225.
- (71) هه‌مان ژیده‌ر، ج 2، ص 65.
- (72) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 123، ج 73/5.
- (73) هه‌مان ژیده‌ر، ج 3، ص 160.
- (74) هه‌مان ژیده‌ر، ج 3، ص 160.
- (75) هه‌مان ژیده‌ر.
- (76) السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 172.
- (77) بۆ پتر پیزانیان ل سهر ناڤین زانا و شیخین وی بزقرن: السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 172.
- (78) بۆ پتر پیزانیان ل سهر ناڤین شیخین وی بزقرن: السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 172.
- (23) هه‌مان ژیده‌ر، ج 4، ص 170، 178، ج 1، 166، 275، ج 10، 195، 272.
- (24) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 190.
- (25) هه‌مان ژیده‌ر، ج 2، ص 65.
- (26) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 327، ج 28/6، ج 65/7.
- (27) الشوكاني، البدر الطالع، ص 367-372.
- (28) الفاسي، العقد الثمين فی تاریخ البلد الأمین، تحقیق: محمد حامد الفیقی، مؤسسة الرسالة، ط 2، (بیروت: 1986)، ج 2، ص 276؛ السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 30، 31، ج 142/10.
- (29) السخاوي، الضوء اللامع، ج 5، ص 163.
- (30) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 50، ج 24/7، ج 85/9.
- (31) هه‌مان ژیده‌ر، ج 3، ص 10، 287، ج 303/10.
- (32) هه‌مان ژیده‌ر، ج 11، ص 206.
- (33) السخاوي، الضوء اللامع، ج 12، صفحات متعددة.
- (34) الفاسي، العقد الثمين، ج 8، ص 246، 311، 339،... السخاوي، الضوء اللامع، ج 12، ص 18، 42.
- (35) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 45؛ فاطمة زيار عنيزان، قراءة النقدية في موارد كتاب الضوء اللامع للسخاوي (ت: 902هـ). مجلة التراث العلمي العربي. جامعة بغداد، 2012، العدد الاول، ص 38.
- (36) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 5؛ عنيزان، قراءة النقدية، ص 187.
- (37) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 5.
- (38) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 6؛ عنيزان، قراءة النقدية، ص 188.
- (39) هه‌مان ژیده‌ر، ج 5، ص 59، ج 179/7، 226/8.
- (40) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 201، ج 56/2، ج 9/3، 63، 109.
- (41) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 39، ج 154/11؛ عنيزان، قراءة النقدية، ص 38.
- (42) هه‌مان ژیده‌ر، ج 9، ص 81.
- (43) هه‌مان ژیده‌ر، ج 6، ص 249-250.
- (44) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 106، ج 2، 220، ج 139/6، ج 220/9.
- (45) هه‌مان ژیده‌ر، ج 4، ص 110.
- (46) هه‌مان ژیده‌ر، ج 1، ص 31، ج 40/6.

- (79) الفاسي، ذيل التقييد لمعرفة رواة السنن و المسانيد، تحقيق: محمد صالح بن عبدالعزيز المراد، مطبعة جامعة ام القرى، ط 1، (مكة المكرمة: 1997)، ج 3، ص 106-108؛ ابن حجر العسقلاني، انباء الغمر، ج 1، ص 275-278؛ ابن الجزري، تاريخ حوادث الزمان و انبائه و وفيات الاكابر و الأعيان من انبائه المعروف بتاريخ ابن الجزري، تحقيق: عمر عبدالسلام تدمري، مكتب المصرية، ط 1، (بيروت: 1998)، ج 1، ص 383 و بعد.
- (80) السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 177-174
- (81) هاتيبه وهرگرتن ژ: السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 173.
- (82) السخاوي، الضوء اللامع، ج 4، ص 176-177.
- (83) هه مان ژيدهر، ج 6، ص 256-257.
- (84) هه مان ژيدهر، ج 10، ص 310.
- (85) بو پتر پيزانيان ل سهر بهرهمين وي بزفره: ابن حجر العسقلاني، انباء الغمر، ج 4، ص 54؛ ابن فهد، اتحاف الوري بأخبار أم القرى، تحقيق و تقديم: فهيم محمد شلتوت، مكتبة الخانجي، ط 1، (مكة المكرمة: 1984)، ج 4، ص 104؛ الدر الكمين بذيل العقد الثمين في تاريخ البلد الأمين، دراسة و التحقيق: عبدالملك بن عبدالله بن دهيش، دار خضر، ط 1، (بيروت: 2000)، ج 1، ص 596.
- (86) هاتيبه وهرگرتن ژ: السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 69-70.
- (87) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 70.
- (88) ريات خوزي: ل سالا (617مش/1220ز) ژلايين قه رامت نه فزهری فارس دهيتته وه قفكرن بو كه سائين ديندار و بي خودان، ب خوزي دهيتته نياسين چونكه فه قهين (عمر بن مكي بن علي الخوزي الشافعي م: 627مش/1229ز) تيدا ناكنجيبوو دهمن هاتيبه هه جي و ل دهمن ناكنجيا خو ل مه كه هين. الفاسي، شفاء الغرام بأخبار البلد الحرام، تحقيق: على عمر، مكتبة الثقافة الدينية (القاهرة: 2008)، ج 1، ص 544؛ الصباغ، تحصيل المرام في أخبار البيت الحرام و المشاعر العظام و مكة و الحرم و ولايتها الفخام، دراسة
- و تحقيق: عبدالملك بن عبدالله بن دهيش، مكتبة الأسد، ط 1، (مكة المكرمة: 2004)، ص 157.
- (89) السخاوي، الضوء اللامع، ج 10، ص 173-174.
- (90) ريبات سدره: نة ظلة ريباتة دكة ظيطة روذهة لاتا مزطة فتا حرام ن لايي ضة تي ن دةرطة هه شة يبة، نة ظ ريباتة ل سالا (540مش/1145ز) هاتيبه وه قفكرن بو سوفي و زاهدا، بة لي ناهيتة زانين كاكى وه قفكرية. الفاسي، شفاء الغرام، ج 1، ص 542؛ الصباغ، تحصيل المرام، ص 56.
- (91) هه مان ژيدهر، ج 5، ص 85-86.
- (92) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 137-138.
- (93) بو پتر پيزانيان ل سهر بهرهمين وي بزقرن: السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 343-344.
- (94) السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 138-140.
- (95) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 138.
- (96) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 142.
- (97) هه مان ژيدهر، ج 8، ص 67-68.
- (98) هه مان ژيدهر، ج 8، ص 68-69.
- (99) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 338.
- (100) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 339.
- (101) بو پتر پيزانيان ل سهر بهرهمين وي بزفره: السخاوي، الضوء اللامع، ج 1، ص 342-344.
- (102) السخاوي، الضوء اللامع، ج 7، ص 219.
- (103) هه مان ژيدهر، ج 10، ص 92.
- (104) هه مان ژيدهر، ج 2، ص 247.
- (105) هه مان ژيدهر، ج 3، ص 214.
- (106) هه مان ژيدهر، ج 3، ص 256.
- (107) السخاوي، الضوء اللامع، ج 2، ص 308-309.
- (108) هه مان ژيدهر، ج 10، ص 29.
- (109) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 251.
- (110) هه مان ژيدهر، ج 1، ص 190.
- (111) هه مان ژيدهر، ج 12، ص 18.
- (112) هه مان ژيدهر، ج 12، ص 42.

الخلاصة

هذه الدراسة بعنوان ((دور العلماء الكورد في الحرمين الشريفين في ضوء كتاب (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع)) للمؤرخ (السخاوي ت: 902هـ/ 1497م)، كورد من اقوام الذين لهم دور كبير و فعال في التاريخ الإسلامي و كتب المخصصة بالتراجم اقوى دليل على هذه، لانه تحدث عن عدد غير قليل من العلماء و الأشخاص الكوردية الذين ساهمو في مجالات متعددة.

المؤرخ و الموسوعي (السخاوي) من الأشخاص الذين تحدث في كتابه عن العلماء الكورد في كل أنحاء العالم الإسلامي مثل في العراق و شام و مصر و الحجاز...، لكننا في هذا بحث سوف نركز على دور العلماء الكورد في الحرمين الشريفين لاي الذين جاووروا لانه لم يكون حتى وقتنا الحاضر محض اهتمام الباحثين و لم يعملو بحوث عليه كم يجب عن المجاورون الكورد في الحرمين رغم دورهم الديني و العلمي و الاجتماعي و الحضاري.

كتاب (الضوء اللامع لأهل القرن التاسع) كتاب موسوعي و شامل و من اهم و اوسع المصادر التاريخ الإسلامي في العصور الوسطى التي تحدثت عن الحياة العلماء و القضاة و الشعراء و الأمراء و الملوك... في القرن (9هـ/15م)، تمكن أهمية هذا الكتاب من ناحية انها تحدثت عن عدد كثير من المجاورون الكورد في الحرمين، و من ناحية أخرى انه أكثرية هذه الأشخاص (السخاوي) التقى بهم لهذا يعد هذا الكتاب مثل الوثيقة مهمة.

الكلمات المفتاحية: العلماء الكورد، التراجم، الحرمين الشريفين، السخاوي، الضوء اللامع.

THE ROLE OF KURDISH SCHOLARS IN THE TWO HOLY MOSQUES IN THE BOOK (THE BRILLIANT LIGHT FOR THE PEOPLE OF THE NINTH CENTURY) BY THE AD) 1497AH/ 902HISTORIAN AL-SAKHAWI (D.

ZEMAR KHALID HAMID

Dept. of History, College of Humanities, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

This study is entitled ((The Role of Kurdish Scholars in the Two Holy Mosques in the Book (The Brilliant Light of the People of the Ninth Century)) by the historian (Al-Sakhawi, d. 902 AH/1497 AD), Kurdish people who had a large and effective role in Islamic history, and books devoted to biographies are the strongest evidence of this. This is because he talked about quite a few Kurdish scholars and people who contributed in multiple fiel.

(Al-Sakhawi) is one of the people who spoke in his book about Kurdish scholars in all parts of the Islamic world, such as in Iraq, the Levant, Egypt, and Hijaz..., but in this research we will focus on the role of Kurdish scholars in the Two Holy Mosques because it was not even Our present time is purely of interest to researchers, and they have not conducted research on it as much as they should about the Kurdish neighbors in the Two Holy Mosques, despite their religious, scientific, social and cultural role.

The book (The Brilliant Light of the People of the Ninth Century) is an encyclopedic and comprehensive book, and one of the most important and broad sources of Islamic history in the Middle Ages that talked about the lives of scholars, judges, poets, princes, and kings... in the century (9 AH/15 AD). The importance of this is evident. On the one hand, the book talked about a large number of Kurdish neighbors in the Two Holy Mosques, and on the other hand, the majority of these people (Al-Sakhawi) met, so this book is considered an important document.

KEYWORDS: Kurdish scholars, biographies, the Two Holy Mosques, Al-Sakhawi, brilliant light.